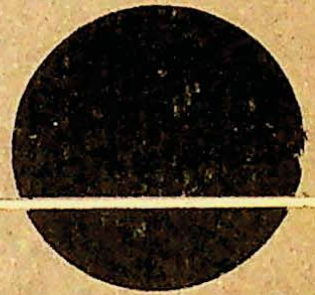

Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ
Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ - Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Συμβασιόν

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙ 1974

16. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οί σημερινοί γονεῖς, ποὺ σφίγγουν τὰ παιδάκια των στὴν ἀγκαλιά των καὶ λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ γνωρίζουν καλὰ τὴν μαύρην αὐτὴν σελίδα τῆς Ἱστορίας μας. Πρέπει νὰ μὴ παύσουν ἀκούοντες τοὺς μητρικοὺς θρήνους τῆς Τουρκοκρατίας, ὅταν ἠρπάζοντο τὰ παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ διδαχθοῦν νὰ φοβέουσι τοὺς ἀδελφούς των...

Ἡ ἀρπαγὴ εἶχε κανονισθῆ μεθοδικῶς, διὰ νὰ μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγὴ: Κάθε τέσσαρα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε μέρους καὶ ἀπὸ ἓνα παιδί ἐκάστης οἰκογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἐγεννῶντο καὶ ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νὰ εἶναι δέκα περίπου ἔτων καὶ ἄρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεῖς ὅμως κανῶν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἔτηρεῖτο. Ἡ δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλο, ἀσθενικὸν τὸ ὑγιὲς καὶ τὰνάπαλιν. Ἄλλας οἰκογενείας ἐλησμόνουσι καὶ ἄλλων ἐπαιρναν ὅλα τὰ παιδιὰ! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπηύξανον μὲ τὰ «τυχερά». Δηλαδὴ μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των!...

Ὁ Τουρνατζίμπασης ἐγκαθίστατο εἰς ἓνα σπίτι καὶ ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς ἱερεῖς νὰ τοῦ φέρουν τὰ παιδιὰ. Ἀλλοίμονον εἰς ἐκείνους ποὺ παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδευον τὰ παιδιὰ των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς «ἐνθυμήσεις»* ἀναγινώσκομεν:

«Εἰς τοὺς ,ζξα', Ἰουλίου πρώτη (=1 Ἰουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα...».

«Εἰς τοὺς ,ζξε', Ἰουνίου ιη' (=18 Ἰουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευῆ, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιὰ...».

Ὁ Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Παιδομαζώματος ὑπάλληλος, ὁ Τουρνατζίμπασης.

Ἡ ὥρα κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθούντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἶναι πολλὰ χρόνια ποὺ περιμένει τὸν ζωγράφου της, ἀπησχολημένον εἰς τὰ αἰώνια τοπία καὶ εἰς πενιχρὰς σκηνὰς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ἑπειρον, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυροφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιά των. Μὲ ἐκπληξίν του ὁ ξένος ἤκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς των τὰ ἔχασαν. Ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρίς τὰ ἔχασαν. Ἦσαν ἀληθῶς νεκρά...

«Ὁ Ἀναδρομάρης»

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

17. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἀνάθεμά σε, βασιλιά*, καὶ τρισανάθεμά σε,
 μὲ τὸ κακὸν ὀπόκαμες, μὲ τὸ κακὸ ποὺ κάνεις!
 Στέλνεις, τραβᾷς τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παππάδες,
 νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάνης γενιτσάρους.
 Κλαῖν οἱ μανάδες τὰ παιδιά κι οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
 κλαίγω κι ἐγὼ καὶ καίγομαι κι ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω·
 πέρσι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου...

Π. Ἀρμυαντινοῦ: «Συλλογὴ Δημοτικῶν Ἀσμάτων τῆς Ἑπέρου», 1880

— Ἄσπρε σταυραῖτέ καὶ μπίρμπιλε πετρίτη,
 τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρὸ ποὺ λείπεις;
 — Εἶδα θάλασσες, καράβια ἀρματωμένα,
 καὶ τὸν Τάταρη μ' ἐννιὰ ἀδερφούλια ἀντάμα,
 μ' ἕναν ἄλυσσο καὶ τὰ ἐννιὰ δεμένα,
 κι ἡ μανούλα τους κοντὰ παρακαλώντας:
 «Ἀφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 δῶσ' μου ἕνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις!...

Ἄ. Ταρσοῦλη: «Μοραίτικα Τραγούδια», 1944

18. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

Ήταν έρημιά κείνη τή νύχτα στην παραλία. Είχε βρέξει τὸ πρωί καί είχε γίνει ὁ καιρὸς ὑγρὸς καί ψυχρὸς. Κάτι σύννεφα μαῦρα εἶχανε σταθῆ πέρα στὸν ὀρίζοντα καί φαινότανε σὰ νὰ 'τανε ἡ προφυλακὴ τοῦ χειμῶνα. Τὰ φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τὸ ἄσπρο χῶμα τῆς. Οἱ καρέκλες, ποὺ ἄλλοτε σκεπάζανε τὴ γῆ σὲ μεγάλη ἀπόσταση, εἶχανε σαρωθῆ καί μόνο σὲ μιὰ γωνιά, κοντὰ στοὺς τοίχους τοῦ μεγάλου καφενεῖου, εἶχανε μαζευτῆ λίγοι ἀπὸ τοὺς τόσους περιπατητῆς τῆς πλατείας. Πέρα στὸ μεγάλο δρόμο, ποὺ ἔφερνε στὴν πόλη, τὰ περισσότερα καταστήματα ἦτανε σκοτεινά, καί μόνο σ' ἓνα ὑπῆρχε φῶς καί ἀπὸ κεῖ ἐρχόντανε φωνές ὀργάνου καί τραγούδια.

Καθισμένοι στὴν ταρατσα τοῦ μικροῦ ξενοδοχείου μιλούσανε. Στηριγμένος στὸ πεζούλι τῆς ταρατσας, δὲν ἄκουα τί λέγανε. Κοίταζα τὴν ἔρημη πλατεία καί ἄκουα, ἔτσι χωρὶς νὰ θέλω, τὸν κρότο τοῦ ὀργάνου ποὺ ἔπαιζε στὸ μεγάλο δρόμο.

Ξαφνικὰ ἄκουσα τὴ φωνὴ τοῦ γερο-Φουλαρᾶ νὰ λέη κάτι, ποὺ μοῦ κίνησε τὴν περιέργεια καί μ' ἔκανε νὰ προσέξω.

— Αὐτὴ τὴν ἱστορία ποὺ θὰ σᾶς πῶ, ὅλοι τὴ γνωρίζουνε στὸν τόπο μας, ἀλλὰ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατί λένε πὼς ἡ γριά, ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, βγαίνει καί φωνάζει τὴ νύχτα μεταμορφωμένη σὲ νυχτοπούλι, πάνω ἀπ' τὰ σπίτια ἐκείνων ποὺ τὰ διηγοῦνται.

Ήτανε παλιά καί δυνατὴ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γρίζα μέσα στὴν ἐπαρχία μας. Εἶχε, λένε, ἴσαμε ὀγδόντα τουφέκια συγγενικά, ἀδελφοζάδελφα, γαμπροί, κουνιάδοι. Ἀλλὰ τώρα, πάει, πάει. Ξεκλήρηστηκε. Καί οὔτε ἓνας πιά δὲ φέρνει αὐτὸ τὸ ἐπώνυμο. Σὰ νὰ εἶχε πέσει κατάρρα. Ἀπ' τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφυγε καί χάθηκε ἓνα παιδί του, ἴσαμε δεκαεφτά, δεκαοχτῶ χρονῶν, ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκείνη πιά καλὰ δὲν ἐπῆγε κεῖνο τὸ σπίτι!... Τὸ πιστεύετε;... Πῶς; Ἐδῶ εἶναι μυστήριο! Λοιπόν... Ὁ καπετὰν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετὰ τὸ χαμὸ τοῦ γιοῦ του, κατὰ λάθος, λένε, σ' ἓνα πανηγύρι. Οἱ δύο του ἄλλοι γιοὶ σκοτώθηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους λίγες μέρες πρὶν ἀρχίσῃ τὸ τουφέκι.

Μετὰ τὸ φόνο τῶν παιδιῶν—καί αὐτὸ ἦτανε μιὰ αἰτία ποὺ ξέσπασε στὴν ἐπαρχία μας πρὶν τῆς ὥρας τῆς ἡ ἐπανάσταση—τὰ

βουνά γεμίσανε από πολεμιστές και κάθε τόσο άκουόταν ό κρότος του τουφεκιοῦ. Και άρχίσανε πάλι οί νύχτες νά φωτίζονται συχνά, από πυρκαϊές χωριῶν, έλαιώνων!... "Α! ό πόλεμος είναι κακός, κακός! "Αλλά όταν πρόκειται για έλευθερία, όλα, όλα, στάχτη νά γίνωνται, στάχτη!... Και δέν υπήρχε έλεος σέ κανέναν αίχμάλωτο!

Ένα πρωί ό καπετάν "Αντώνακας, συγγενής του Γρίζα και ξακουστός πολέμαρχος, ανέβηκε πάνω στο σπίτι του καπετάν Γρίζα. Τά ξημερώματα είχε έρθει στο χωριό μ' ένα σωρό αίχμαλώτους.

Η γριά του Γρίζα καθότανε με τρεις άλλες γυναίκες σκοτωμένων στον πόλεμο κοντά στο παράθυρο που έβλεπε πέρα την άγριεμένη θάλασσα. Μένανε σιωπηλές σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε άπ' τó στόμα τους και εύθυσ τά χείλη των κλεινότανε πάλι και ό νοῦς των βυθιζότανε στη λύπη. Έτσι έμεναν, όταν φάνηκε ό καπετάν "Αντώνακας με βγαλμένο τó σκούφο του χωρίς νά τó θέλη και αυτός.

Μιλήσανε λίγο. Κάτι τούς είπε αυτός για την πατρίδα, για την έλευθερία, και οί γυναίκες, άφοῦ στενάξανε, σκύψανε τó κεφάλι χωρίς λέξη νά ποῦνε. Ο καπετάν "Αντώνακας στεκότανε όρθιος και φαινότανε κάποια στενοχώρια νά τόν βασάνιζε πολύ. Έβηξε, ξανάβηξε, και τó μέτωπό του βράχηκε από ιδρώτα. Έπιτέλους όρθωσε τó κορμί του και είπε στη γριά πώς κάτι θέλει νά τῆς πῆ.

Οί τρεις γυναίκες σηκωθήκανε και φύγανε σαν άκούσανε έτσι, και ό καπετάν "Αντώνακας άρχίνησε νά τῆς λήη για τί είχε πάει εκεί. Τῆς είπε ότι μέσα στους αίχμαλώτους που είχανε φέρει ἦτανε κάποιος που έμοιαζε πολύ, μα πολύ, άπ' τó σόι των, από τó σόι του Γρίζα, και προπάντων με τó παιδί τó χαμένο!... Τῆς είπε ότι έκανε αυτός, ό "Αντώνακας, νά του πάρη λόγια, αλλά ό αίχμάλωτος του μίλησε τούρκικα. Έκανε πώς δέν ἤξερε τάχα άλλη γλώσσα.

Η γριά είχε γίνει κίτρινη-κίτρινη, και έτρεμε όλη, αλλά κρατήθηκε:

—Παιδί δικό μου!... παιδί του Γρίζα Τουρκος!... Τί λές; Μουρλάθηκες, καπετάν "Αντώνακα;

Κάνει ό καπετάν "Αντώνακας νά τῆς πῆ τί άλλο ἤθελε, μα ποῦ

ν' άκούση αύτή! Δέ δεχότανε ούτε λόγο. 'Ο 'Αντώνακας όμως, άντί νά φύγη, έπέμενε. 'Ο πολεμιστής ό άγριος, πού δέ λυπότανε κανένα, είχε γίνει εκεί καλός και γλυκός σαν άγια γυναίκα. Και τής έλεγε μέ γλυκά λόγια ότι δέν έφταιγε αυτός, αλλά ή μεγάλη όμοιότητα πού είχε ό αίχμάλωτος μέ τό παιδι πού χάθηκε, και ότι κι αύτουνοϋ ήτανε άνίψι και γι' αυτό έκανε έτσι, και φρόντιζε μήν πάρη στήν ψυχή του αίμα συγγενικό.

Και μέ τά λόγια αύτά και άλλα τήν κατάφερε νά κατεβή νά τόν δῆ.

— Για κοίτα και σύ. Μάνα είσαι!... Κι αν είναι, νά τόν αφήσω νά φύγη. Ζέρω γώ πώς... Κι αν πάη όπου ό Θεός τόν φωτίσει!.. Θέλει Τουρκος νά μένη, θέλει 'Εβραϊος νά γενῆ!...

Έτσι τής μίλησε.

Τό μέρος πού είχανε τούς αίχμαλώτους ήτανε δίπλα στο σπίτι της, σ' ένα χαμηλό σπιτάκι έρημο, του 'Αντώνακα. Και από μιá πορτούλα, πού συγκοινωνούσε τό σπίτι του Γρίζα μέ του 'Αντώνακα, μπήκανε στή μάντρα του και πλησιάσανε κάτι καμαράκια, πού μέσα ήτανε οί αίχμάλωτοι.

Μόλις όμως πλησιάσανε, ή γριά δέ θέλησε νά μπῆ μέσα.

— Κάλλιο νά κοιτάξω από τό παράθυρο.

— Όπως θέλεις! τής είπε ό 'Αντώνακας.

Ήτανε ένα παράθυρο μεγάλο σιδερόφραχτο, μέ κάγκελα.

Ή γριά ζύγωσε κίτρινη-κίτρινη και κοίταξε.

Οί αίχμάλωτοι ήτανε δεμένοι και καθισμένοι καταγῆς. Τά μάτια τής γριάς στυλωθήκανε σ' έναν αίχμάλωτο μέ μαύρα γενάκια, μελαχρινό και μέ σμιχτά φρύδια, πού τής θύμιζε τή μορφή του άντρός της, όταν ήτανε νέος. Αυτός έμενε μέ τά μάτια καρφωμένα στή γῆ. Φαινότανε νά σκέπτεται. Ξαφνικά όμως σήκωσε τό κεφάλι, και τά μάτια του πέσανε στο παράθυρο πού στεκότανε ή γριά. Τήν είδε καλά κι έκανε νά τιναχτή σά νά ήθελε νά φύγη, μέ τό σκοινι τόν κράτησε και τόν έριξε κει κοντά στή γῆ. Σήκωσε μόνο τά μάτια πάλι στο παράθυρο, όπου άντίκρισε τά σκοτεινά μάτια τής γριάς και τή χλωμιασμένη μορφή της.

— Έ; τής έκανε ό καπετάν 'Αντώνακας.

Ή γριά, χωρίς νά γυρίση τό κεφάλι από κει άπ' τή θέση της, του λέει:

— Τί λές, καπετάν 'Αντώνακα; ... Παιδι δικό μου, στο είπα, Τουρκος δέ γίνεται!... Παιδι του Γρίζα!... 'Εκείνο πάει, χάθηκε!...

Και αφήνοντας τὸ παράθυρο ἔφυγε γρήγορα γιὰ τὸ σπίτι της, ἐνῶ πίσω της ὁ καπετάν 'Αντώνακας ἔλεγε, ἐπιμένοντας ἀκόμα μὲ μανία:

—'Εγὼ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω, δὲν τὸ πιστεύω. Τί μὲ μέλει ὅμως ἔμένα; ... Μιὰ καὶ ἡ μάνα του τὸν διώχνει, κι ἔχει δίκιο, καὶ δίκιο ἔκατὸ φορές, χίλιες ἔχω γώ!...

Ἡ γριά κατὰ τὰ ξημερώματα ἀνέβηκε πάνω στὸ δῶμα. Τὰ ἄστρα εἶχανε χαθῆ καὶ ἓνα μόνο φαινότανε κοντὰ στὴν κορυφὴ ἐνὸς βουνοῦ νὰ λάμπη.

Ἄκουσε κάτω, δίπλα, τὶς πόρτες ν' ἀνοίγουνε καὶ περπατησιὲς πολλές στὸ δρόμο.

Πέρασε ἀκόμα λίγη ὥρα.

Μιὰ ψυχρὴ πνοὴ τῆς ἔφερε σύγκρουο στὸ κορμί της, ἔπειτα ἄκουσε τὸν πετεινὸ τοῦ σπιτιοῦ νὰ λαλή, ὅπως λαλοῦσε μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρό, στὶς εὐτυχισμένες ἡμέρες.

Ἐνα μοιρολόι θλιβερό-θλιβερό ἀνέβηκε στὰ χεῖλια της, κι ἄρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ τὸ τραγουδῆ...

Δὲν ἔκλαιε τὸν ἄντρα της μ' αὐτό, οὔτε τὰ δύο της παιδιὰ ποὺ μαζὶ εἶχανε βρεῖ τὸ θάνατο. Ἐκλαιε γιὰ μιὰν ἄλλη μεγάλη συμφορὰ καὶ μοιρολογοῦσε γιὰ κάποιον δικό της, ποὺ δὲν ἦτανε δικός της...

Τὸν ἔβλεπε μικρὸ-μικρὸ, ἔπειτα παιδι χαριτωμένο, καὶ ὕστερα λεβέντη νὰ στολίζη τὸ σπίτι καὶ πολλὰ του λόγια, ποὺ θυμότανε, περνοῦσαν ἀπ' τὸ μοιρολόι, γιὰ νὰ νιώσῃ τὴ φωτιὰ τοῦ πόνου πιὸ βαθιά!...

Ἐνας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούστηκε πέρα, μακριὰ λίγο. Καὶ τὰ βράχια τὸν ξαναεῖπαν. Ἄλλος ἔπειτα, ἄλλος!...

Ὅλος ὁ τόπος γύρω-γύρω ἀντιλάλησε τὴν ἐκδίκηση ποὺ γινότανε!

Ὅταν ὅμως ζητήσανε τὴ γριά τοῦ Γρίζα, τὴ βρήκανε ἀκίνητη, νεκρὴ πάνω στὸ χῶμα.

Και την ιστορία αυτή όλοι την ξέρουνε στὸν τόπο, ὅλοι, ἀλλὰ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατί ἡ γριά τοῦ Γρίζα γίνεται νυχτοπούλι καὶ φωνάζει τὴ νύχτα πάνω στὰ κεραμίδια τῶν σπιτιῶν ἐκείνων ποὺ τὴ διηγοῦνται!...

Δημοσθένης Βουτυρᾶς

21. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τὸν καπνὸ, ποὺ πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης ὄλα τὰ ἔχει λησμονήσει, πείνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμακρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ ποὺ πολεμάει τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτα, ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνὴ ποὺ τὸν ξυπνάει.

— Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε, καὶ ζῆ;

Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

— Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, ὀρὴ Λάμπη;

— Ζεστὴ κουλούρα, ὀρ' ἀδερφέ, ποὺ σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χεράκια μου, κι ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς μιὰ ψίχα καὶ νὰ ξαποστάσης.

— Δὲν μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ τουφέκι...

— Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση; Ἔρχομαι γὰρ καὶ σοῦ κρατῶ τὸν τόπο σου... Νά, σοῦ ἔστρωσα! Καὶ δῶσ' μου τὸ τουφέκι.

Χαμογελάει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθη τὴν κορασιά πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γέμιζ' ἐκείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πείνα του ἄκουε τὴ θειεμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἓνα βόλι ἦρθε καὶ πέτυχε κατὰ-
στηθα τὴν κορασιά. Μὰ αὐτὴ ἔκανε καρδιά καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα
πλημμύριζε τὸν κόρφο τῆς. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ τουφεκοῦσε.

—Ἐφαγες, Νάση;

—Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἓνα πῆδημα
τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντά τῆς. Ἄρπαξε τὸ τουφέκι κι ἤσυχο, καθὼς
εἶχε τραβηχτῆ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο.

Ἄμιλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

«Μεγάλα Χρόνια»

Γιάννης Βλαχογιάννης

22. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνο του πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν
ὅμως δὲν ξεμολογιόταν τὸ σκοπὸ του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού
τοὺς ξέρασε τὸ κύμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στὸ πράσινο
ἄκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ βρῖσκανε κάποια παρηγοριὰ στὰ
κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἄλλοῦ τὸ νοῦ του.
Ὅλημερίς ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ' ἀντικρινά. Κι ὄλονυχτις ὁ πό-
θος του εἶχε μαζί του ἄγριο πόλεμο.

Κάποτε, ἓνα βράδυ, γύρισε στὸ σπῆτι χτυπημένος σὰν ἀπὸ και-
νούρια συμφορά.

—Ὁ ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρρα μ' ἦβρε. ! Ὁ Θεὸς μ' ὀργίστηκε!

Ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιά κι ἐγγόνια τὸν τριγύ-
ρισαν. Ὁ γέρος κτύπηε τὰ στήθια του.

— Πάει τὸ Σούλι, φώναξε, Πάει πιά!

Ἐκλαψε, κι ὕστερα σώπησε βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε
καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας
τὸ χαμό. Ἡ ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ' τὰ περασμένα. Ὁ γέρος
ἔδειξε πιὸ ὕστερα νὰ μαλακῶνη. Ἐφαγε γελαστός καὶ πλάγιασε. Καὶ
τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στὸ στρῶμα του.

Μὲ ψαροκάικο εἶχε περάσει στ' ἄκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε
τ' ἄρματά του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἄδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νη-

στικός, ποιός ξέρει πόσο πλανήθηκε και ποῦ. Κάποτε νύχτωσε έξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἂν ὑπαρχε κι ἄλλη ἐκεῖ ζωὴ. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νὰ τὰ σπίτια τώρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Κι ἄδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπ' τὴν κούραση ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ' ἄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κάποιον γείτονά του.

— Γειά, χαρά σου, καπετὰν Λαμπρούση. Καλῶς σᾶς ἦβρα κι ὅλους σας!

Ἄποκριση καμιά! . . . Νὰ καὶ τὸ σπίτι τὸ δικό του . . . Νὰ τος κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νὰ καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλὴ. Ὅμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη . . . Ἄνοίγει, βλέπει στὴ γωνιὰ φωτιὰ ζωντανεμένη. Σὰ νὰ ἔχασε τὸ νοῦ του, μόνο μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ὅλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιὰ λαμπερὴ τὸν κράζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέση στὸ φαί, σὰ θεριὸ ὀλονήστικο. Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλὴ. Τρεῖς Ἄρβανίτες μπαίνουνε στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καὶ κρατοῦνε στὰ χέρια τ' ἄρματα.

— Τ' εἴσαστε σεῖς; ρωτάει ὁ γέρος ἤσυχα.

Δὲ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθὸς καὶ φοβερὸς σὰ σκιάχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κράζει στοὺς Ἄρβανίτες:

— Ὅρέ, τί θέλετέ στὸ Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πὼς τὸ πήρατε! Τὸ Σούλι ζῆ!

Κι ὡς νὰ τραβήξη τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

25. Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΡΙΟΦΙΛΙ ΤΟΥ

Ἐγέρασα, μωρὲς παιδιὰ. Πενήντα χρόνους κλέφτης
τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, καὶ τῶρ' ἀποσταμένος
θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Ἐστρέφει' ἡ καρδιά μου.
Βρύση τὸ αἷμα τὸ ἄχουσα, σταλαματιὰ δὲ μένει.

Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρὶ ἀπ' τὸ λόγγο,
νὰ ἔναι χλωρὸ καὶ δροσερό, νὰ ἔναι ἀνθούς γεμάτο,
καὶ στρῶστε τὸ κρεβάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέσω.

Ποιὸς ξέρει ἀπ' τὸ μνημα μου τί δέντρο θὰ φυτρώσῃ!
Κι ἂν ξεφυτρώσῃ πλάτανος, στὸν ἴσκιο του ἀποκάτω
θὰ ἔρχονται τὰ κλεφτόπουλα τ' ἄρματα νὰ κρεμᾶνε.
Νὰ τραγουδοῦν τὰ νιάτα μου καὶ τὴν παλικαριά μου.

Κι ἂν κυπαρίσσι ὄμορφο καὶ μαυροφορεμένο,
θὰ ῥχωνται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλα μου νὰ παίρνουν,
νὰ πλένουν τὲς λαβωματιές, τὸ Δῆμο νὰ σχωρᾶνε.

Ἔφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀνδρεία μου.
Ἦρθε κι ἐμένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου, μὴ μὲ κλάψτε.
Τ' ἀντρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη.
Σταθῆτε ἐδῶ τριγύρω μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πάρτε τὴν εὐχή μου.

Κι ἐν' ἀπὸ σᾶς τὸ νιότερο ἄς ἀνεβῆ τὴ ράχη,
ἄς πάρη τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξο μου καριοφίλι,
κι ἄς μοῦ τὸ ρίξη τρεῖς φορές καὶ τρεῖς φορές ἄς σκούξη:
«Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει».
Θ' ἀναστενάξ' ἡ λαγκαδιά, θὰ νὰ βογκήξῃ ὁ βράχος,
θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχειά, οἱ βρύσες θὰ θολώσουν,
καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὅπου περνᾶ δροσάτο,
θὰ ξεψυχήσῃ, θὰ σβηστῆ, θὰ ρίξη τὰ φτερά του,
γιὰ νὰ μὴν πάρη τὴ βοή ἄθελα καὶ τὴ φέρη
καὶ τήνε μάθη ὁ Ὀλυμπος καὶ τὴν ἀκούσῃ ὁ Πίνδος
καὶ λιώσουνε τὰ χιόνια τους καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγγοι.

Τρέχα, παιδί μου, γλήγορα, τρέχα ψηλὰ στὴ ράχη,
καὶ ρίξε τὸ τουφέκι μου. Στὸν ὕπνο μου ἐπάνω
θέλω γιὰ ὕστερη φορὰ ν' ἀκούσω τὴ βοή του.

Ἔτρεξε τὸ κλεφτόπουλο σὰ νὰ ἔτανε ζαρκάδι
ψηλὰ στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ τρεῖς φορές φωνάζει:
«Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει».
Κι ἐκεῖ πού ἀντιβοοῦσανε οἱ βράχοι, τὰ λαγκαδία,
ρίχνει τὴν πρώτη τουφεκιά, κι ἔπειτα δευτερώνει.
Στὴν τρίτη καὶ τὴν ὕστερη, τ' ἄξο τὸ καριοφίλι
βροντᾶ, μουγκρίζει σὰ θεριό, τὰ σωθικά του ἀνοίγει,
φεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸν γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

Ἄκουσ' ὁ Δῆμος τῆ βοῆ μὲς στὸ βαθὺ τὸν ὕπνου,
τ' ἄχνό του χεῖλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια...
Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει.

Τ' ἀντρειωμένου ἡ ψυχὴ, τοῦ φοβεροῦ τοῦ Κλέφτη,
μὲ τῆ βοῆ τοῦ τουφεκιοῦ στὰ σύγνεφ' ἀπαντιέται,
ἀδερφικὰ ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβηῶνται, πᾶνε.

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

33. Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἀναγκάστηκε, φεύγοντας τὴν τουρκικὴ καταδίωξη, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ ζήσει στὴ Ζάκυνθο ἀπὸ τὰ 1806 ὡς τὰ 1821.

Ὁ Ἄλῃ πασὰς στέλνει αὐτὸ τὸν καιρὸ ἐπίτηδες στὴ Ζάκυνθο τὸ γραμματικὸ τοῦ Μάνθο Οἰκονόμου: Νὰ προσκαλέσῃ τὸν Κολοκοτρώνη νὰ πάῃ στὰ Γιάννενα, νὰ πάρῃ στὴν αὐλὴ τοῦ ὁποῖα θέσῃ θέλει. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲ δέχτηκε νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ «μεγάλο θερίο» τῆς Ἡπείρου, ὅπως ἔλεγε τὸν Ἄλῃ. Ὁ πόθος νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ μονάχα γι' αὐτὴν, θέριεψε κάθε μέρα πιὸ ζωντανὸς κι ἀκράτητος μέσα του. Μὲ πόνον βαθὺ σήκωνε τὰ μάτια κατὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριᾶ καὶ μουρμούριζε ἀναστενάζοντας:

— Ἄχ δὲ θὰ ξανάρθῃ τὸ σεφέρι* ; Δὲ θ' ἀντιλαλήσῃ πάλι στὶς ράχες σας τὸ τουφέκι τὸ κολοκοτρωναϊκό;

Ἐπαιρνε πολλὰς φορές τὸ στερνοπαίδι του, τὸν Κολίνο, ἀπὸ τὸ χεράκι, κι ἀνέβαιναν τὸ δρόμο τοῦ κάστρου. Τοῦ ἔδειχνε μακριὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριᾶ μὲ τὶς σταχτογάλαζες κορυφές στὴν ψιλὴ γάζα τῆς πάχνης:

— Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας, τοῦ ἔλεγε· αὐτὸς ὁ τόπος στενάζει τώρα κάτω ἀπ' τὸ ζυγόν.

Τὸ λαϊκὸ τραγούδι ἔχει κάμει ἀθάνατες τοῦτες τὶς στιγμὲς καὶ τὴ σιωπηλὴ βαθιὰ συγκίνησή τους:

— *Τί ἔχεις, πατέρα μου, καὶ κλαῖς καὶ βαριαναστενάζεις;*

— *Βλέπω τὴ θάλασσα πλατιὰ καὶ τὸ Μοριᾶν ἀλάργα,
μὲ πῆρε τὸ παράπονο καὶ τὸ μεγάλο ντέρτι*.*

Δὲν ἀπελπιζόταν ὅμως ποτέ. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ φορὰ ἡ πίστη του ἦταν ἀσάλευτη πῶς μιὰ μέρα θ' ἄστραφτε σ' αὐτὰ τὰ βουνὰ ἢ λευτεριά. Μὰ πῶς; Σ' αὐτὴν τὴν ἐρώτηση ποῦ ἔταν γεμάτη ἀγωνία, ἔλαβε τέλος ἀπόκριση ἕνα πρωτὶ τοῦ 1818.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς ποῦ ἔχαν ἀνέβῃ στὴν Πετρούπολη, εἶχε γυρίσει τώρα μαζί μὲ τὸ Χρυσοσπάθη καὶ τὸ Δημητρακόπουλο, κατηχημένος στὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς καὶ σταλμένος νὰ κατηχήσῃ κι ἄλλους. Εἶχαν βγῆ κρυφὰ στὴν Ὑδρα κι ἀγνώριστοι μένανε στὸ σπίτι τοῦ Καλαβρυτινοῦ Νικηφόρου Παμπούκη, ποῦ ἦταν δάσκαλος στὸ Ὑδραϊκὸ σχολεῖο. Τὸ πρῶτο ποῦ σκέφτηκε

ήταν νά μπάσουν στή Φιλική τόν Κολοκοτρώνη. Τοῦ ἔστειλαν πρόσκοπο τόν Πάγκαλο. Ἦταν αὐτός πού εἶχε μπάσει τόν Ἀναγνωσταρά στὰ 1804 στὸ ρωσικὸ στρατό. Ὑπηρετοῦσε τότε κι ὁ ἴδιος μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη. Τώρα εἶχε παραιτηθῆ καὶ γύριζε μυστικά τὴν Ἑλλάδα, τῆς Φιλικῆς ἀπόστολος καὶ τοῦτος. Τὸν εἶχαν γιὰ τοὺς καπεταναίους. Εἶχε γνωρίσει κάμποσους στὰ Ἐπτάνησα, τὸν καιρὸ πού ὑπηρετοῦσαν τοὺς Ρώσους. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς τοῦ ἔχε δώσει, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακό, κι ἓνα γράμμα. Ὁ Κολοκοτρώνης τὸν θυμότανε κάπως. Ξαφνιάστηκε ὅμως ἄμα τὸν εἶδε. Τὸν τράβηξε σ' ἓναν ἐξοχικὸ περίπατο. Ὅταν ἄρχισε νὰ τοῦ κἀνῆ τὸ συνηθισμένο ψάρεμα στοὺς κατηχουμένους, ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἔκοψε ἀνυπόμονα.

—Πές μου τα ὅλα, μίλα ξάστερα ! Δὲν ταιριάζουν σὲ μένα λόγια λοξά. Εἶναι χρόνια πού προσμένω τέτοιο χαμπέρι*.

Τοῦ τὰ εἶπε ὅλα. Φῶς ἄστραψε μέσα του. Ἡ ἰδέα μιᾶς πανελληνιας συνωμοσίας πού νὰ ἐνώνῃ πολιτικούς κι ἱερωμένους, ἐμπόρους καὶ ναυτικούς, ὀπλαρχηγούς καὶ προεστούς, μιᾶς συνωμοσίας πού θὰ χτυποῦσε ἀπ' ὄλουθε καὶ μ' ὅλους τοὺς τρόπους τὸν τύραννο μὲ δυνάμεις ἑλληνικές, χωρὶς μάταιη ἐλπίδα γιὰ ξένη βοήθεια, τοῦ φαινότανε ἡ μόνη σωτηρία. Εἶδε μπροστά του ζωντανὸ τὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Γύρεψε στὴ στιγμή νὰ ὀρκιστῆ.

—Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου, τ' ἄρματά μου, τὸ αἷμα μου, ὅ,τι ἔχω, εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τράβηξαν κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο τὸ δρόμο τῆς Μπόχαλης μὲ τίς μύριες ὁμορφιές. Τριγυρισμένο ἀπὸ καρυδιές, ἐλιές, φοινικές, κυπαρίσσια, κιτριές καὶ λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα καὶ λουλούδια, εἶν' ἓνα ἐκκλησάκι : Ὁ Ἄι - Γιώργης τῶν Λατίνων. Δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τοὺς δυτικούς. Λατίνοι λέγονταν ἡ οἰκογένεια πού τό ἔχτισε. Ἦτανε τὸ ἀγαπημένο ἐκκλησάκι τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτὸ εἶχε βαφτίσει ὅσα παιδιὰ εἶχε ἀποκτήσει στὴ Ζάκυνθο. Στους ἴσκιους του, στὸ πλάτωμά του, εἶχαν καθίσει σταυροπόδι πολλές φορές νὰ κλάψουν τίς συμφορὲς τῶν Χριστιανῶν. Κάτω ἀπὸ τίς πορτοκαλιές καὶ τίς κιτριές του εἶχαν στρωθῆ ἐπίσημες ἀνοιξιάτικες μέρες, ὅπως ἡ Λαμπρή, νὰ φᾶνε τὸ σουβλιστὸ ἄρνι. Σὲ τοῦτο τὸ ἐκκλησάκι, πού εἶχε δεθῆ τόσο μὲ τὴν ἱστορία τῆς οἰκογένειάς του, τῆς ξενιτιᾶς του καὶ τῶν πόθων του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τράβηξε ὁ

Κολοκοτρώνης τὸν Πάγκαλο, γιὰ νὰ δώση μπροστά του τὸ μεγάλο ὄρκο τῆς Φιλικῆς. Ὁ παπὰς ἦταν δικὸς τους. Ἦταν ὁ Ἡπειρώτης Ἄνθιμος Ἀργυρόπουλος. Βρισκόταν πρόσφυγας στὴ Ζάκυνθο, κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ - πασά. Εἶχε φιλέψει στὸ σπίτι του τὸ Μπότσαρη καὶ τὰ παιδιὰ του, ὁ πασὰς εἶχε θυμώσει, τὸν εἶχε ρίξει στὴ φυλακὴ καὶ σάπιζε δεκαοχτὼ χρόνια, καὶ σὰν ἀπὸ θαῦμα εἶχε καταφέρει νὰ ξεγλιστρήσῃ τέλος καὶ νὰ γλιτώσῃ στὰ Ἐπτάνησα. Αὐτὸς ὄρκιζε ὕστερα ὅλους τοὺς Φιλικούς καὶ κρατοῦσε τακτικὸ ἀρχεῖο.

Ἐπάνω σ' ἓνα σκεβρωμένο παλιὸ εἰκονισματάκι μὲ τρεῖς σβησμένες μορφές ἔβαλε τὸ πλατύ, μεγάλο χέρι του ὁ λευτερωτῆς τῶν ραγιαδῶν, νὰ δώση τὸν ὄρκο. Εἶναι γονατιστός, σκυμμένος, μπροστὰ στὸ μεγαλεῖο τῆς ἰδέας· τὸ μισόφωτο τῆς ἐκκλησίτσας ξαυλώνει τὶς τρεῖς μορφές. Κορμιὰ δὲν ὑπάρχουν, ψυχές λειτουργᾶνε. Μιά - μιὰ ξαναγυρίζουν τὶς φοβερές λέξεις τοῦ ὄρκου οἱ ἀντίλαλοι ἀπ' ὅλες τὶς γωνιές, πού 'ναι γεμάτες σκοτάδι καὶ μυστήριο. Καὶ τὶς μεγαλώνουν, τὶς πληθαίνουν. Σὰ νὰ 'ναι μπροστὰ ὅλα τὰ μαῦρα κοπάδια τῶν ραγιαδῶν καὶ νὰ ὀρκίζονται μαζί του. Ἀνήσυχτοι φτερουγίζουν, κάτω ἀπὸ τὸ θόλο, οἱ ἀντίλαλοι αὐτοί, σὰν πουλιὰ πού γυρεύουν ἀνοιχτὸ διάβα νὰ πετάξουν στὴν Ἑλλάδα, νὰ κρέξουν σὲ συναγερμὸ τὰ σύννεφα τῆς μεγάλης τρικυμίας. Ὑστερα οἱ φράσεις γιὰ τὴν πατρίδα κόβονται ἀπὸ στεναγμούς κι ἀναφιλητά. Καὶ τώρα σιωπὴ βαθιὰ καὶ καταλυκτική. Τὸ μυστήριο ἔχει τελειώσει.

Ὁ Κολοκοτρώνης γυρίζει ἀλλαγμένος στὸ σπίτι του. Πότε εἶναι ἑλαφρὸς, χαρούμενος, πετάει καὶ πότε πέφτει ἔξαφνα σὲ συλλογὴ. Τὸν βλέπουν γιὰ πρώτη φορά, ὕστερ' ἀπὸ μῆνες, νὰ κοιτάζῃ, νὰ συγυρίζῃ τ' ἄρματά του. Κατεβαίνει στὸ κατῶι καὶ ἐξετάζει μὴ λείπη τίποτ' ἀπὸ τὴ σέλα. Δὲν εἶναι ἤσυχος πιά.

« Ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ », τ. Β'

Σπύρος Μελάς